ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙ ΤΟΥ ΓΕΡΟΚΑΛΑΜΕΝΙΟΥ

Τῆς «χρονογραφίας» τοῦ Βυζαντινοῦ αἰῶνα συνέχεια δίχως ἄλλο εἶναι ἡ συνήθεια ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας: καλογέροι, παπάδες, δασκάλοι κι ἄλλοι γραμματισμένοι νὰ γράφουν «θύμισες» σὲ περιθώρια κι ἄγραφες σελίδες ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων.

«Κάνω θύμιση τὸν καιρό ποὺ . . . . . » διαβάζεις στὴν ἀρχὴ σὲ κάθε τέτοιο χρονογραφικὸ σημείωμα· καὶ παρακάτω ὁ χρονογράφος, ὅποιος κι ἂν εἶναι, μᾶς πληροφορεῖ κάτι καινούριο ποὺ ἔκαμε ἐντύπωση στὴν ἐποχή του: πόλεμο, πολιτικὴ πράξη, τούρκικες αὐθαιρεσίες, καιρικὲς ἀκαταστασίες, θεομηνίες, πεῖνα, ἀκρίβεια . . . . μ' ἕνα λόγο εἰδήσεις ποὺ στὴν ἐποχή του εἶχαν σπουδαία κοινωνικὴ ἀπήχηση.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ποὺ ὁ τύπος σπάνιζε κι ἡ δημοσιογραφία ἦταν ἄγνωστη, τὰ χαμπέρια μόνον ἀπὸ στόμα σὲ στόμα τὰ μάθαιναν. Ὅσο λοιπὸν κι ἂν ἦταν σπουδαῖα κι ἄξια γιὰ νὰ διατηρηθοῦν, δὲ μποροῦσε παρὰ νὰ χαθοῦν· τὸ ποτάμι τῆς λήθης, ποὺ τὰ πάντα ἀφανίζει κατὰ τὸν ποιητή, δίχως ἄλλο θὰ τραβοῦσε καὶ δαῦτα στὴν ἀφάνεια. Γι' αὐτὸ μεγάλη χάρη πρέπει νὰ ὀφείλη ἡ ἱστορία στοὺς λίγους ἐκείνους γραμματισμένους ποὺ ἀπὸ μιὰ αὐθόρμητη παρακίνηση μόνον ἔκαναν χρέη χρονογράφου. Τὰ ἁπλᾶ σημειώματα τῆς στείρας σὲ ἄλλα πνευματικὰ προϊόντα ἐποχῆς τους εἶναι σὲ μᾶς κάποτε πολύτιμες ἱστορικὲς πηγές, καὶ πολλὲς φορὲς οἱ μόνες.

Τί κέρδος θὰ ἦταν γιὰ τὴν ἱστορία τῶν σκοτεινῶν ἐκείνων αἰώνων, ἂν οἱ τότε γραμματισμένοι εἶχαν εὐρύτερη κάπως συνείδηση τῶν χρονογραφικῶν τους καθηκόντων! Ἂν μᾶς ἄφηναν π.χ. χειρόγραφα ὁλάκερα ποὺ νὰ περιγράφουν μὲ κάποια συνέχεια τὰ ὅσα ἔγιναν στὴν ἐποχή τους!

Νὰ ποῦμε, ὅπως ὁ «Κουβαρᾶς» τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Ἁγίου Νικαλάου τῶν Γιαννίνων ποὺ κάηκε στὸ σχολεῖο τῶν Καπλάνηδων τὸ 1820. Ποῦ τέτοια χαρτιά! Θὰ εἶχαν ἀμύθητη ἀξία!

Ἀπ' τ' ὁλότελα ὅμως καλὰ καὶ τὰ λίγα ποὺ μᾶς ἀφῆκαν οἱ προβλεφτικοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι! Οἱ «θύμισές» τους, ποὺ σὲ παλιὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία γραμμένες τελειωμὸ δὲν ἔχουν, εἶναι πλοῦτος· σὰν ἀστείρευτες πηγὲς βγάζουν στὸ φῶς πότε τὴ μιὰ καὶ πότε τὴν ἄλλη ἄγνωστη ἱστορικὴ εἴδηση. Ἀρκεῖ μόνο νὰ βάλουμε σ' ἐνέργεια τὴ δική μας προσπάθεια. Αὐτὸ τὸ ξέρω ἀπὸ ἀτομικὴ πεῖρα.

Ἀπὸ ἀνέκαθε ἔχω τὴ συνήθεια κάθε καλοκαίρι νὰ περιοδεύω, ἰδίως σὲ χωριά, καὶ προτιμῶ τὰ ἀπόκεντρα. Γιατὶ ξέρω πὼς ἐκεῖ ἡ λαογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐσοδειὰ εἶναι πάντα ἀφθονώτερη.

Τὴν ἱστορικὴ τὴ ζητῶ στὶς ἐκκλησιὲς καὶ στὰ μοναστήρια. Γι' αὐτὸ εὐτὺς ποὺ ἔμπω σέ χωριὸ ἢ μοναστήρι, θὰ τραβήξω ἴσια στὴν ἐκκλησιά. Κι εἶναι μεγάλη ἡ χαρά μου σὰν εὕρω βιβλία ἐκκλησιαστικὰ παλαιοῦ τύπου τῆς Βενετίας. Τὄχω βέβαιο, πὼς θὰ λάβω κάποια ἀποζημίωση γιὰ τὸν κόπο μου. Ἀπ' τὰ σπάνια νὰ φύγω δίχως ν' ἀντιγράψω καμμιὰ παλιὰ «θύμιση» ξεφυλλίζοντάς τα.

Πές την ψύχωση, πές την ὅπως ἀλλιὼς θέλεις αὐτή μου, τὴ λόξα. Ἐγὼ τὴν ἔχω.

Στὰ 1929 περιώδευα γιὰ δεύτερη φορὰ στὰ Ἄγραφα. Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ περνῶντας ἔφτασα καὶ στὸ Μοναστηράκι, μὲ σκοπὸ νὰ ἐπισκεφτῶ τὴν σπηλιὰ ὅπου ἔπιασαν τὸν Κατσαντώνη οἱ Τοῦρκοι. Ἐκεῖ γνώρισα ἕναν καλὸν ἄνθρωπο, τὸν Γιάννη Σαγρῆ, δάσκαλο καὶ παπᾶ τοῦ χωριοῦ. Γίναμε φίλοι κι ἀπὸ τότε τοῦ γράφω καὶ μοῦ γράφει.

Τὸ Γενάρη τοῦ 1931 πῆρα ἕνα γράμμα του. Μοῦ γραφε

πολλὰ καὶ διάφορα, καὶ κοντὰ στ' ἄλλα κι αὐτὰ « . . . Ἡ παρουῦσα μου ἔχει τὸν ἑξῆς σκοπόν· δὲν ξέρω, ἂν κατὰ τὰς περιοδείας σας βρήκατε καὶ γράψατε τὰς κάτωθι σημειώσεις, ποὺ τὰς βρῆκα σ' ἕνα παλιὸ βιβλίο σὲ κάποιο βλάχικο καλύβι στὰ Ἐπαινιανά[1]. Θὰ σᾶς τὸ ἔστελνα αὐτὸ τὸ παλιὸ βιβλίο, ἀλλὰ δὲ μοῦ τὸ ἔδωσε ὁ σκηνίτης αὐτός . . . » καὶ παρακάτω εἶχε ἀντιγραμμένο ὁλόκληρο τὸ χειρόγραφο. Ὁ τίτλος του εἶναι: « Σημειωματάρι τοῦ Γεροκαλαμένιου ».

Διάβασα τὸ ἀντίγραφο κι εἶδα πὼς εἶχε ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα πράγματα. Ἀμέσως τοῦ ἔγραψα πάλι· τὸν παρεκάλεσα νὰ πληρώσῃ μιὰ λογικὴ τιμὴ καὶ νὰ ἀγοράσῃ τὸ χειρόγραφο.

Πέρασε πολὺς καιρὸς κι ἀπάντηση δὲν ἔπαιρνα. Ἔγραψα, ξανάγραψα, τίποτε. Δὲ μποροῦσα νὰ δώσω ἐξήγηση στὴ σιωπὴ τοῦ φίλου μου. Τέλος στὶς 28 τοῦ Ὀχτώβρη 1931 πῆρα μιὰ ἐπιστολή του. Καλύτερα νὰ μὴ τὴν ἔπαιρνα. Βόλι μὲ βάρεσε, ὅταν διάβασα « . . . παραξενεύομαι τί ἔγιναν τὰ γράμματά μου καὶ γιατί δὲν ἔλαβα τὰ δικά σου. Σᾶς ἔστειλα τὴν 2 Μαΐου τὸ χειρόγραφο τοῦ Γεροκαλαμένιου, ποὺ κατώρθωσα μὲ χίλια μέσα ν' ἀγοράσω ἀπὸ τὸν Β. Ζαρκάδαν, σκηνίτην· καὶ ἐπειδὴ θὰ ἐπλήρωνα πολλὰ ταχυδρομικά, δὲν τὸ ἐταχυδρόμησα συστημένο, ἀλλ' ἁπλό. Τώρα μὲ τὴν τελευταία σου ἐπιστολὴ μαθαίνω ὅτι ὄχι μόνον δὲν τὸ λάβατε, ἀλλ' οὔτε τὰς ἐπιστολάς μου ποὺ σᾶς ἔγραφον, ὅτι ἐστάλη τὸ περὶ οὗ εἶπον χειρόγραφον. Δὲν μοὶ κακοφαίνεται τίποτε ἄλλο, παρὰ ποὺ χάσαμε ἕνα κειμήλιον, γιὰ σᾶς κυρίως. Καὶ 500 δραχ. θὰ ἔδιδα ἐν περιπτώσει κ' ἐπέμεινεν· ἀλλὰ νά, τώρα γιὰ τὸ τίποτα τὸ χάσαμε . . . . » Καὶ παρακάτω τὰ βάζει ὁ φίλος μου μὲ κάποιον ἀγροτικὸ διανομέα τοῦ τόπου του. Μὲ τὸ δίκιο του ὁ ἄνθρωπος.

Ὕστερα ἀπ' αὐτὰ ἔβαλα στὸν ἑαυτό μου τὸ ἐρώτημα: Νὰ δημοσιέψω τὸ « σημειωματάρι » ἀπ' τ' ἀντίγραφο ποὺ

[1] Χωριὸ κι αὐτὸ τῶν Ἀγράφων· ἀκούεται ὅμως « τὰ Πινιανά », καὶ δὲ μπορεῖ νὰ βεβαιώσω ἂν καλὰ ἐξελληνίστηκε σὲ « Ἐπαινιανά ».

εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλη ὁ φίλος μου ἢ ὄχι; Εἶναι προσεχτικὰ γραμμένο· δὲ μοῦ μένει λοιπὸν ἀμφιβολία πὼς ἡ ἀντιγραφὴ ἔγινε πιστή. Τὸ σωστὸ βέβαια ἦταν νὰ στηριχτῶ στὸ αὐθεντικὸ κείμενο· ἀλλὰ μιᾶς καὶ χάθηκε, τί ἔπρεπε νὰ κάμω; Τ' ἀπόφάσισα τέλος, καὶ τὸ βγάζω ἔτσι ὅπως τὸ ἀντέγραψε ὁ φίλος μου. Ἀπ' τὸ διάβασμα ὅμως τοῦ «Σημειωματάριου» ξεπετιοῦνται στὴ μέση κάτι ζητηματάκια. Κι ἐδῶ εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ ξεδιαλύνω πρὶν μπῶ στὸ κείμενο.

Καὶ πρῶτα πρῶτα. Ποιὸς εἶναι ὁ Γεροκαλαμένιος; Μήπως κανένας πρόγονος τοῦ Σαρακατσάνου Β. Ζαρκάδα; Ἀπίθανο. Ἂν ἦταν, κατὰ λογικὴ ἀκολουθία ἔπρεπε νὰ φυλαχτῆ τὸ οἰκογενειακὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ στὸν ἀπόγονο· καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἦταν τόσο καλόηχο: «Καλαμένιος». Κι ὁ Ζαρκάδας, ποὺ κρατοῦσε τὸ χειρόγραφο, εἶναι πολὺ φυσικὸ καὶ λογικὸ νὰ τὸ εἶχε τ' ὄνομα. Δὲν τὸ ἔχει ὅμως· ὥστε ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἀπόγονός του.

Ἄλλο τώρα ζήτημα. Ὁ Ζαρκάδας σὰ σκηνίτης βλάχος πρέπει νὰ κρατιέται ἀπὸ σειριὰ Σαρακατσαναίϊκη, βλάχικη. Ἂν λοιπὸν ὁ Καλαμένιος ἦταν πρόγονός του δὲ θὰ κατοικοῦσε στὰ Γιάννινα. Οἱ Σαρακατσαναῖοι ποτέ τους δὲ ζοῦν μέσα σὲ πολιτεῖες. Τσοπαναραῖοι αὐτοὶ ἀπὸ παππτοῦ καὶ προσπάππου τὸ καλοκαίρι πιάνουν τὰ βουνά, τὸ χειμῶνα κατεβαίνουν στὰ χειμαδιά· καὶ ποτὲ δὲ μένουν σὲ χωριὸ μέσα. Ἀκολουθοῦν τὰ πρόβατα· κι ὅπου ὑπάρχει γιὰ κεῖνα χόρτο, ἐκεῖ στήνουν κι αὐτοὶ τὴν καλύβα τους.

Θὰ μοῦ πῆς, τί σχέση ἔχουν αὐτὰ μὲ τὸ ζήτημα! Καὶ μεγάλη μάλιστα. Οἱ θύμισες ποὺ γράφονται στὸ «σημειωματάρι», ἀναφέρονται σὲ γεγονότα τῶν Γιαννίνων. Αὐτὸς ποὺ τὶς ἔγραψε λοιπὸν ἔπρεπε νὰ εἶναι Γιαννιώτης. Ἂν ἦταν κανένας πρόγονος τοῦ Ζαρκάδα, κοντὰ στὸ νοῦ Σαρακατσάνος κι ἐκεῖνος, δὲ θὰ μᾶς ἔγραφε Γιαννιώτικες ἱστορίες. Τί θὰ τὸν ἔμελε γι' αὐτές! Αὐτὸς γιὰ Σαρακατσαναίϊκα πράματα θὰ κρατοῦσε θύμισες. Κι ἀπὸ τούτη λοιπὸν τὴ λογικὴ αἰτία ἀποκλείεται τὸ νὰ ἔχῃ συγγενικὴ σχέση ὁ Ζαρκάδας μὲ τὸ Γεροκαλαμένιο.

Τότε πῶς ἤρθε στὰ χέρια του χειρόγραφο ποὺ ἔγραψε Γιαννιώτης; Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπ' τ' ἀδύνατα. Οἱ βλάχοι ἔχουν ὅλα τὰ βουνὰ καὶ τοὺς κάμπους δικά τους. Πᾶνε καὶ στὴν Ἤπειρο καὶ στ' Ἄγραφα. Ξεχειμωνιάζουν καὶ στὸ Γιαννιώτικον κάμπο καὶ στὰ Ξηρομερίτικα χειμαδιά. Δὲν ἦταν λοιπὸν δύσκολο νὰ πέσῃ στὰ χέρια τοῦ πατέρα ἢ τοῦ πάππου τοῦ Ζαρκάδα τὸ «σημειωματάρι τοῦ Γεροκαλαμένιου». Κι ἀπὸ πατέρα σὲ παιδὶ κατάντησε τελευταῖα σ' αὐτόν, ὅπου τὸ βρῆκε ὁ φίλος μου ὁ Σαγρῆς.

Ἐκεῖνο τὸ ζήτημα ποὺ δὲν ξεδιαλύνεται εὔκολα, εἶναι τοῦτο. Ποιὸς εἶναι ὁ χρονογράφος τοῦ «σημειωταρίου»; Γιατί, ἐγὼ τοὐλάχιστο, δὲ μπορῶ νὰ παραδεχτῶ πὼς τὸ παρόνομα «Καλαμένιος» εἶναι ἀληθινό. Μυρίζει κάπως σὰν ψευδώνυμο. Καὶ νά, ποιὲς λογικὲς σκέψεις μὲ κάνουν νὰ φτάνω σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα.

Σὰν ἀπίστευτο μοῦ φαίνεται πὼς ἕνας κι ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος θὰ μποροῦσε νὰ γράφῃ στὴν ἴδια φυλλάδα ἑξῆντα ὁλάκερα χρόνια, ὅπως φαίνεται πὼς τὸ κάνει ὁ δικός μας χρονογράφος. Ἀρχίζει στὰ 1821 (;) καὶ τελειώνει στὰ 1881, ὅπου «σβύστηκαν οἱ δικές του ἐλπίδες» πὼς θὰ λευτερωθῇ ἡ πατρίδα του. Ἂν τὸ ἔκανε αὐτό, ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ σὲ ἡλικία 20 χρονῶν τουλάχιστο· τότε ἦταν ὥριμος· εἶναι πιθανὸν νὰ τὸν συγκινοῦσαν τὰ ὅσα γράφει. Τὴν τελευταία του «θύμιση» τὴν κάνει στὰ 1881. Τότε θὰ εἶχε στὴν καμπούρα του 81 χρόνια. Ξέρομε ὅμως πὼς λίγοι ἄνθρωποι φτάνουν σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία. Νὰ ἦταν ἄραγες ἕνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς λίγους κι ὁ δικός μας χρονογράφος; Δὲν τὸ πολυπιστεύω. Μὲ κάνει κι ἕνα ἄλλο. Ἂν κανεὶς καλοξετάσῃ τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέα, — ἂς ποῦμε, — θὰ τὸ βρῇ κάπως λογοτεχνικό. Ἐγὼ τοὐλάχιστο ἔτσι τὸ βλέπω· καὶ μάλιστα μὲ ἀρκετὴ ἐπιτήδευση. Ἐκεῖνα τὰ ἠπειρώτικα ἰδιωματικὰ φαίνονται σὰν ἐπίτηδες βαλμένα γιὰ νὰ χρωματίζουν τὸ λόγο. Ἐξὸν ἀπ' αὐτὸ κάπου κάπου καταντάει νὰ γράφῃ καὶ καθαρευουσιάνικα.

Ὕστερα ἀπ' αὐτὰ σ' ἕνα συμπέρασμα καταλήγω. Αὐτὸς ποὺ σύνταξε τὸ «σημειωματάρι» πρέπει νὰ εἶναι κάποιος

λόγιος κείνου τοῦ καιροῦ στὰ Γιάννινα μὲ λογοτεχνικὸ ταλέντο. Οἱ θύμισές του εἶναι μαζέματα ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ. Τὶς συναρμολόγησε καὶ τὶς ἀράδιασε σὲ χρονολογικὴ σειρά. Τὸ ὄνομά του τὸ ἔκρυψε πίσω ἀπ' τὸ ψευδώνυμο «Γεροκαλαμένιος». Θὰ μποροῦσα βέβαια μὲ πιὸ μεγάλη πεποίθηση νὰ στηρίζωμαι σ' αὐτή μου τὴ γνώμη, ἂν εἶχα τὸ ἴδιο τὸ χειρόγραφο· γιατὶ θὰ ἔβλεπα καὶ τὴν ὀρθογραφία. Τώρα, καθὼς βλέπω κρίνω καὶ νομίζω πὼς ἡ κρίση μου εἶναι δικαία.

Ὡστόσο ὀφείλω χάρη στὸ φίλο μου τὸ Σαγρῆ ποῦ μοῦ ἔστειλε ἔστω καὶ τ' ἀντίγραφο. Καὶ μὲ τὴν προσοχὴ ποὺ τὸ ἔγραψε μὲ σπρώχνει νὰ δημοσιεύσω τὸ «σημειωματάρι», γιατὶ μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι ἕνα σπουδαῖο ἱστορικὸ δοκουμέντο γιὰ τὴν Ἠπειρωτικὴ ἱστορία.

«*Τὸ Σημειωματάρι τοῦ Γεροκαλαμένιου*» «*1821* (;) *Αὐγούστου 21, μέρα Σάββατο*·[1] κλείστηκε ὁ Ἀλῆ πασᾶς στὸ κάστρο καὶ στὶς 24 (;) μέρα Τετράδη ἔβαλαν φωτιὰ

[1] Δὲν ξέρω ἂν ὁ ἀντιγραφέας ἔκαμε λάθος, εἰδ' ἄλλως ἐδῶ συμβαίνει κάποια ἱστορικὴ ἀνακρίβεια. Πρῶτα, ἂν τὸ Σάββατο εἶχε 21 ὁ μῆνας, τὴν Τετράδη ἔπρεπε νὰ ἔχῃ 25 καὶ τὴν Πέφτη 26. Ἐξὸν ἀπ' αὐτὸ ὅμως. Ἡ ἱστορία λέει πὼς ὁ Ἀλῃπασᾶς διέταξε κι ἔκαψαν τὰ Γιάννινα στὶς 25 Αὐγούστου *1820*. Ἐδῶ μᾶς παρουσιάζεται ἑνὸς χρονοῦ διαφορά· ὄχι λίγο! (κοιτ. Ἀραβαντ. Ἱστορ. Ἀλῆ πασᾶ. σελ. 287 καὶ παρακ.).

Ἀλλὸ καὶ σχετικὸ σημείωμα ποὺ δημοσιεύεται (Ἠπειρ. Χρονικ. Τόμ. Α'. σελ. 39) νά, τί γράφει: «1820, Αὐγ. 25, ἡμέρα τετάρτη ἔκαψαν τὰ Ἰωάννινα, ὅταν ἐπολεμοῦσε τὸ ντοβλέτι μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ, τί ἐκάησαν ἀπὸ τὸν Πλάτανο καὶ τοῦ Πέρκου ἢ ὡς τὸν Μαντῆ καὶ Λιθοκοπίου, πλὴν τοῦ Λιβαδιώτου. Εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ἐκάηκε καὶ τὸ μετόχι τῆς Ἐλιούσης κ' ὅλα τὰ μετόχια τῶν μοναστηρίων πλὴν τοῦ Παντελεήμονος».

Ἄλλο σύγχρονο σημείωμα, (στὴ σελ. 40 τῶν Ἠπειρ. Χρον. ἴδιον Τόμ. δημοσιευμένο), γράφει: «1820 Αὔγουστος 25. Δοξάζομε καὶ προσκυνοῦμε τὸν Ἅγιον Θεὸν καὶ τὴν Παναγίαν Δέσποιναν, ὅπου μᾶς ἐσπλαχνίστηκεν, καὶ πολυχρονοῦμε τὸν βασιλέα, τὸν Σουλτάν, ὅπου ἦλθεν ὁ κόσμος μὲ τὶς φαμίλιες τους ὅλοι, Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι, ὁ καθένας εἰς τὸν τόπο τους· ὅλους μᾶς ἐσήκωσε ὁ Ἀλῆ πασᾶς καὶ οἱ προδότες ἀπὸ τὸ κάθε χωρίον, ποὺ καλὰ νὰ πάθουν κι αὐτοί . . .» Κι ἀπ' αὐτὸ βγαίνει καθαρὰ πὼς ἡ πολιορκία ἄρχισε

στὰ Γιάννινα καὶ τἄκαψαν. Τὴν Πέφτη τὸ πουρνὸ στὶς 25 (;) τοῦ μηνὸς βρεθήκαμεν δίχως σπίτια, δίχως τίποτας. Ὅποιος πρόφταινε καὶ γλύτωνε τίποτας, γλύτωνε. Οἱ ἄλλοι μείναμεν ζάρκοι [1] κ' ἔρμοι. Χαιρετίζοντας τότε γιὰ πάντα μὲ δάκρυα τὰ καϋμένα τὰ Γιάννινα, πήραμαν τὰ βουνά. Ἄλλοι πῆγαν κατὰ τὰ Κούρεντα κι ἄλλοι κατὰ τὰ Ζαγόρια [2]. Ἐμεῖς καμμιὰ ἑκατοπενηταριὰ φαμίλιες πήγαμαν στὸ Μέτσοβο καὶ στὰ χωριά του· περάσαμεν πέντε χρόνια ἀκέρια κακὰ κι ἀνάποδα. Στὲς 5 Τρυητῆ τοῦ 1826 γυρίσαμαν πάλι στὰ Γιάννινα.

1827, Μαϊοῦ 22. Ἤρθε στὰ Γιάννινα ὁ γιὸς τοῦ Ρούμελη Βαλεσῆ [3] Ἰμὴν πασᾶς ἔχοντας μαζί του καὶ τὸν Σουλεϊμὰν - μπέη, κεχαγιᾶ τῆς Κόνιτσας. Τὸ ἐρχόμενο Σάββατο [4] ἦρθε τὸ χαμπέρι, ὅτι παρεδόθηκε ἡ Ἀθήνα.

στὰ 1820, 25 Αὐγ. ποὺ ἔκαψε καὶ τὰ Γιάννινα ὁ Ἀλῆ πασᾶς γιὰ νὰ μὴ βρίσκη ἐμπόδιο τὸ πυροβολικό του.

Καὶ στὰ «Διαφέροντα καὶ Περίεργά τινα Ἱστορήματα Α. Π. Κουτσαλέξη (ἔκδ. 1882) νά, τί διαβάζουμε. «Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1820 εἴμεθα εἰς τὸ εἰρημένον χωρίον Γραμμένον. *Μετ' ὀλίγας ἡμέρας* (;) κατὰ τὸ ἑσπέρας ὁ οὐρανὸς ἔλαμψεν. Ἦτο ἡ πυρκαϊὰ τοῦ σημαντικωτέρου μέρους τῆς πόλεως . . . .»

[1] Γυμνοί.

[2] Τὸ ἴδιο λὲν κι οἱ ἄλλες πηγές· Ὁ Σπ. Λάμπρος (Ν. Ἑλληνομνήμων. Τόμ. ΙΓ', σελ. 294) λέει: « . . . διέταξε τῇ *13 Αὐγούστου* (;) δίκην ἄλλου Νέρωνος τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως.

Νά, λοιπὸν πῶς ἀπ' ὅλες τὶς γνωστὲς πηγὲς βεβαιώνεται ὅτι Αὔγουστο ἔγινε ἡ πυρκαϊά. Τὸ πιθανώτερο 25 τοῦ μῆνα καὶ ἔτος *1820*, ὅπου ἦρθε ὁ Πασόμπεης καὶ ἀπόκλεισε ἀπ' ὁλοῦθε τὸν ἀποστάτη. Στὴν ἀρχὴ τοῦ 1821 ἦρθε ἀπ' τὸ Μοριᾶ ὁ Χουρσὶτ καὶ πῆρε τὴ διοίκηση τῶν ἀσκεριῶν. Τότε καμμιὰ πυρκαϊὰ δὲν ἔγινε γιὰ τὸν ἁπλούστατο λόγο ποὺ Γιάννινα δὲν ὑπῆρχαν πιά. Μόνο σὲ λίγο σκοτώθηκε ὁ Ἀλῆς στὸ νησί, πῆραν τὸ κεφάλι του καὶ τὸ ἔστειλαν στὴν Πόλη.

Ὥστε μένει ἡ ἀπορία, γιατὶ τὸ «Σημειωματάρι τοῦ Γεροκαλαμένιου» γράφει ἔτος 1821· ἐκτὸς ἂν ἔγινε λάθος στὴν ἀντιγραφή. Αὐτὸ ὅμως ποῦ νὰ τὸ ξέρω ἐγώ!

[3] Τὸν τίτλο αὐτὸ τὸν εἶχε πάρει ὁ Χουρσὶτ πασᾶς.

[4] 29 τοῦ Μαΐου: τότε μόλις ἔμαθαν τὸ πάρσιμο τῆς Ἀθήνας! πολὺ σωστὰ ἄλλως τε μὲ τὰ τότε μέσα τῆς συγκοινωνίας.

Ὁ Μάης ὅλος ἦταν βροχερός. Τὸ παζάρι εἶναι γιομᾶτο ἀπὸ σκλάβους τοῦ Μεσολογγιοῦ ποὺ τοὺς ἔφεραν τ' ἀσκέρια τοῦ Βαλῆ καὶ τοὺς πωλοῦν σὰν πρόβατα στὸ ἰκάντο [1] στοὺς ἀρχόντους καὶ μπέηδες Τούρκους Γιαννιῶτες.

1830, Ἀπριλιοῦ 21. Χαλασμὸς κόσμου σήμερα ἀπὸ βροχή. Ὕστερα ἀπ' αὐτὴν ἔρριξε χαλάζι δυνατό, ποὺ κάθε σπειρί του ζύγιζε δέκα δράμια κ' ἔκαμε μεγάλες καταστροφές.

1830, Τρῦητῇ πρώτη. Ἀπέθανεν ὁ ἐν Κυρίῳ μακάριος Βενέδικτος, δεσπότης τοῦ Γιαννίνου. Τὸν ἴδιον καιρὸ διωρίστηκε κι ὁ γιὸς τοῦ Βαλῆ Ρεσίτ, ὁ Ἰμὴν πασᾶς, Βαλῆς στὰ Γιάννινα.

1831. Ἀϊ-Ταξιάρχη [2] 18, μέρα Τετράδη. Ἐφώναξε τὸ Δεσπότη ὁ Κεχαγιᾶ-μπέης καὶ τὸν πρόσταξε νὰ βγάλῃ ὄξω ἀπὸ τὸ σπίτι τὴ φαμιλιὰ τοῦ Δημήτρη Μωραΐτη. Ἔστειλε καὶ τὸν Περιστερᾶς Ἅγιον καὶ τὸ Σπῦρο Γκούμα κ' ἕναν ἄνθρωπό του καὶ τοῦ πῆραν ὅλο τὸ βιό· κι αὐτὸν μὲ τὴ φαμιλιά του τοὺς ἔκλεισαν στὰ μπουντρούμια τοῦ Κάστρου. Κανένας δὲν ἤξερε τὴν αἰτία.

1832. Ὅλο τὸ Θερτὶ καὶ τὸν Ἁλωνάρη καὶ τὸν Αὐγουστο δὲν ἔβρεξε στάλα. Γι' αὐτὸ στέρφεψαν καὶ τὰ πηγάδια τῶν Γιαννίνων ὅλα, κι ὁ κόσμος ὅλος πίνει ἀπὸ τὸ νερὸ τῆς λίμνης.

1832, Τρυητῇ 20. Ἐπειδὴς τὰ Γιάννινα δὲν εἶχαν ἀκόμα Κισλά [3], τὰ ἀσκέρια στέλνουνταν ἀπὸ τὸν Πασᾶ κονάκια στὰ σπίτια τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Ὀβραίων. Ἕνας μπίμπασης [4] καθόνταν σ' ἕνα σπίτι, σιμὰ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ κὺρ Ἀναστάση Γοργόλη. Ὁ μπίμπασης εἶδε μιὰ μέρα τὲς δυὸ ὄμορφες τσιοῦπρες [5] τοῦ κὺρ Γοργόλη κ' ἐκολάστηκε· κοίταξε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὲς ἀπατήσῃ. Μὰ σὰν τοῦ ἐστάθη ἀδύνατο τί συλλογίστηκε! νὰ φέρῃ μπροστὰ

[1] Λέξις ἰταλ.=δημοπρασία.
[2] Ἔτσι λέγεται ὁ Νοέμβριος, γιατὶ τὶς 8 γιορτάζονται οἱ μεγάλοι Ταξιάρχες, Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ.
[3] Στρατώνα. [4] Χιλίαρχος. [5] Κόρες.

στὸν Ἀχμὲτ-ἀγᾶ κεχαγιᾶ δυὸ φανατικοὺς Τούρκους νὰ ποῦν πὼς ἄκουσαν αὐτοὶ μὲ τ᾽ αὐτιά τους τὲς δυὸ τσιοῦπρες τοῦ κὺρ Γοργόλη νὰ λὲν πὼς θέλουν νὰ γίνουν Τούρκισσες. Ὁ Κεχαγιᾶς ἔστειλε ἴσα νὰ φέρουν τὶς τσιοῦπρες στὸ μιντζιλίσι[1]. Οἱ Δημογέροντοι καὶ ἡ ἀρχοντιὰ τῶν Γιαννίνων σὰν τὄμαθαν, κατάλαβαν τὸ τί ἔτρεχε, κι ἴσια πῆγαν καὶ πῆραν κρυφὰ τὲς τσοῦπρες ἀπὸ τὸ πατρικό τους σπίτι καὶ τὲς πῆγαν στὴ Μητρόπολη. Ὅμως ὁ Μεχμὲτ ἀγᾶς, ἄνθρωπος φανατικὸς κι αὐτὸς καὶ σκύλινος, ἅμα τὄμαθε αὐτό, σηκώθηκε ὁ ἴδιος μιὰ νύκτα καὶ πῆγε στὴ Μητρόπολη μὲ δυὸ ταμπούρια[2] ἀσκέρι· μπῆκε στοὺς ὀντάδες τοῦ Δεσπότη, τὸν ἐφοβέριζε, τὸν ἔβρισε καὶ πρόσταξε τ᾽ ἀσκέρι του νὰ πάρουν τὲς δυὸ τσιοῦπρες καὶ νὰ τὲς πᾶν σὲ Τούρκικο σπίτι.

Τί νὰ ἰδῇς τότε! Δυὸ ὄμορφες καὶ τρυφερὲς ἀρχοντοποῦλες νὰ σέρνωνται ἄσπλαχνα ἀπὸ τὰ μαλλιὰ κι ἀπὸ τὰ χρυσᾶ μανίκια τους μὲ κλάματα καὶ μὲ μεγάλους σκουσμούς. Ἐταράχτηκαν ὅλα τὰ Γιάννινα ἐκείνη τὴ νύχτα. Ὅλοι ἤμασταν στὸ ποδάρι, μὰ κανένας δὲν ἔκρινε[3], νὰ μὴ γίνῃ διπλὸ καὶ τρίδιπλο τὸ κακό. Τὲς συνωδέψαμαν μοναχὰ ἔτσι ἀμίλητοι ὡς τὸ σπίτι ποὺ τὲς ἔκλεισαν. Αὔριο οἱ χριστανοὶ συνάχθηκαν στὴ Μητρόπολη, κι εἶπαν νὰ πᾶν ὅλοι μαζὶ στὸ σαράϊ νὰ πέσουν στὰ ποδάρια τοῦ Κεχαγιᾶ (γιατὶ ὁ Ἰμὶν πασᾶς ἔλειπε στὰ Μπιτώλια), νὰ ζητήσουν τὲς τσιοῦπρες λέγοντας, ὅτι ψέμματα εἶπαν οἱ Τοῦρκοι τοῦ μπίμπαση.

Μὰ ἀντὶς δίκιο ηὗραν βρισιὲς καὶ δαρμούς. Δὲν ἔφτακε[4] κι αὐτὸ μονάχα· ὁ Κεχαγιᾶς τοὺς κατηγόρησε στὸν Ἰμὶν πασᾶ στὰ Μπιτώλια πὼς οἱ Χριστιανοὶ τῶν Γιαννίνων ἐπαναστάτησαν καὶ χύθηκαν σὰ λύκοι ἀπάνω του. Ὁ Ἰμὶν πασᾶς ἀφορμὴ γύρευε· καὶ στέλνει διαταγὴ νὰ κάμουν σουργούνι[5] πέντε ἀρχόντους τῶν Γιαννίνων, τὸν κύρ Δημη-

[1] Συνδιάσκεψις.
[2] Τάγματα.
[3] Μίλησε.
[4] Ἔφτασε· ἐδῶ εἶναι ἰδιωματικὸ τὸ «ἔφτακε.»
[5] Ἐξορία.

τράκη Ἀθανασίου, τὸν κύρ Νικολάκη Τζίνη καὶ τὸν κύρ Σπῦρο Γκούμα στὰ Μπιτώλια.

Τὸν κύρ Δημήτρη Δρόσο καὶ τὸν κύρ Γιαννάκη Νάγιου στὸ Πρεμέτι, καὶ πρόσταξε νὰ ξετάζουν τὲς δυὸ τσιοῦπρες τοῦ κύρ Γοργόλη στὸ Δεφδερδάραγά [1] του ποὺ ἔστελνε ἐξ ἐπιτούτου στὰ Γιάννινα. Φώναξαν τότες στὸ σπίτι τοῦ κύρ Ἀλέξη τὲς τσιοῦπρες καὶ τὲς ξέταξε ὁ Δεφδερδάραγας τοῦ Ἰμὶν πασᾶ, ἂν ἤθελαν ἀλήθεια νὰ γίνουν Τούρκισσες ἢ ὄχι.

Κ' ἐπειδὴς μὲ τόσα ταξίματα καὶ μὲ τόσους φοβερισμοὺς οὔτε λόγο μπόρεσε νὰ τὲς βγάλη ἀπὸ τὸ στόμα γιὰ νὰ τουρκέψουν, τὲς ἔκαμε σουργούνι μὲ τὸν πατέρα τους στὴν Ἄρτα.

1833, Φλεβάρης μῆνας. Γυρνῶντας ὁ Ἰμὶν πασᾶς ἀπὸ τὰ Μπιτώλια ἔστησε τὰ τσιγγέλια [2].

1834, Ἀλωνάρης 27. Τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἔγινε μεγάλος σεισμὸς ποὺ ἔπεσαν κάμποσα σπίτια, σκοτώθηκαν καὶ δυὸ ἄνθρωποι.

1840, Μάης μῆνας. Γύρισα ἀπὸ τὴ Βλαχιὰ ποὖχα ξενιτευθῆ γιὰ ἕξ χρόνια μὲ τὸ μπάρμπα μου [3].

1841, Ἀπρίλη πρώτη. Ἐκοιμήθη ὁ μακαρίᾳ τῇ λήξει γενόμενος Λεόντιος, Δεσπότης, ποὺ δὲν ἦταν Κυριακὴ καὶ γιορτὴ ποὺ νὰ μὴ βγάλη λόγο στὶς ἐκκλησιὲς στὰ Γιάννινα καὶ στὰ χωριά.

1841, Ἀπρίλη 15. Ἀπὸ τὴν πολλὴ φουρτούνα κι ἀπ' τὲς ἀστραπὲς ἔπεσε τὸ τζαμὶ τοῦ πασᾶ Καλοῦ στὸ Κάστρο.

1853, Ὀχτώμβρη 3. Ἐλειτούργησε στὴ Μητρόπολη ὁ Ζαγορίσιος Ἰωαννίκιος μὲ τέσσερες ἄλλους δεσποτάδες, τὸν Παραμυθίας, Περιστερᾶς, Ξανθουπόλεως καὶ Εὐδοξιάδων, καθὼς καὶ μὲ τὸν Ἔξαρχο καὶ ὅλους τοὺς ἡγουμένους

[1] Ἀρχιγραμματέα.

[2] Τὴν ἀγχόνη σὰ νὰ λέμε γιὰ νὰ βασανίζῃ τὸν κοσμάκη, τὴ χριστιανωσύνη.

[3] Ἔλα λοιπὸν παραδέξου πὼς αὐτὸς ποὺ ἔγραψε τὸ σημειωματάρι δὲν ἦταν Γιαννιώτης! Γιὰ νὰ πάη στῆ Βλαχιά, θὰ πῆ πὼς ἔκανε τὸν ἔμπορο ἢ τὸν τεχνίτη.

καὶ τὴν ἄλλη μέρα ἔφυγε γιὰ τὴν Πόλη μὲ κάμποσους ἀρχόντους τῶν Γιαννίνων.

1854, Φλεβαριοῦ 26. Τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ὁ Καπετὰν Θοδωράκης Γρίβας στὸ Κουτσουλιὸ πολέμησε μὲ τ' ἀσκέρια τοῦ Ἀβδῆ πασᾶ[1] ἀπὸ τὸ πρωῒ ὡς τὸ βράδυ μὲ ὀλίγα παλικάρια καὶ μὲ τὸ γιό του τὸ Δημητράκη. Τὸ βράδυ τ' ἀσκέρια φοβήθηκαν μὴν πλακώσουν καὶ Σουλιῶτες καὶ γύρισαν στὰ Γιάννινα· καὶ τὴν αὐγὴ ὁ Γρίβας ἔφυγε γιὰ τὸ Μέτσοβο[2].

1855, Φλεβαριοῦ 6, μέρα Τετράδη. ἦρθε Δεσπότης στὰ Γιάννινα ὁ Παρθένιος ἢ Κόκκινος, καὶ τὸν ἐδεχθήκαμαν ὅλος ὁ κόσμος μὲ μεγάλη παράταξη ἀπὸ τὴν Ἁγία Κατερίνη ὡς τὴ Μητρόπολη.

1855, Τρυητῆ 15, μέρα Πέφτη. Στὲς τρεῖς ἡ ὥρα ἔπιασε τρομερὴ βροχὴ μὲ νερὸ πράσινο. Καὶ στὲς 5 ἡ ὥρα ἦρθε τὸ χαμπέρι ποὺ νίκησαν οἱ σύμμαχες Δυνάμεις τὴ Ρωσσία στὴν Κριμαία, καὶ σήκωσαν στὸ Κάστρο τὲς σημαῖες τῆς Τουρκίας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σαρδηνίας[3]. Τὸ βράδυ ἄναψαν φῶτα καὶ κανδήλια σ' ὅλα τὰ σπίτια καὶ σ' ὅλο τὸ παζάρι, ἀνέβασαν καὶ καμπάνες στὰ καμπαναριὰ τοῦ Ἁγίου Νικολάου[4], τοῦ Ἀρχιμανδριοῦ καὶ

---

[1] Γνωστὸς κι ἀπ' τὸ τραγούδι τοῦ Ζάκα:

Ἐσεῖς βουνὰ πτὰ Γρεββενὰ καὶ πεῦκα τοῦ Μετσόβου.

. . . . . .

Ἀμντῆ πασᾶς ἐφώναξε, Ἀμντῆ πασᾶς φωνάζει.

Σύγχρονος ὁ Ζάκας τοῦ Γρίβα.

[2] Ὅλα σωστά. Νὰ τὶ γράφει κι ἄλλη «θύμιση» δημοσιευμένη στὰ Ἠπειρ. Χρον. (Τόμ. Α'. σ. 50): « 1854. Φεβρ. 28. Ἔγινε ἕνας πόλεμος φρικτὸς ὥρες 12. Ἐπολέμησεν ὁ Γρίβας εἰς χωρίον Κουτσουλιό. Ἦταν οἱ Τοῦρκοι 3 χιλιάδες Ρωμαῖοι, 300. Ἐνθύμισιν Παρθένιος ἡγούμενος. Στὴν ἐπανάστασιν πῆγαν Ἀρβανῖτες στὸ μοναστήρι, 26 ἦταν. Πάει στὸ Μέστοβο ὁ Γρίβας καὶ ἔστησε πόλεμον 22 Μαρτίου ἕως 26, ἡμέρες 4 ».

[3] Καθὼς ξέρομε δὲν ἦταν ἀκόμη ἑνωμένη ἡ Ἰταλία τότε.

[4] Ἅγιος Νικόλαος εἶναι τὸ μοναστήρι τοῦ Στρατηγοπούλου (Ντήλιου) πού χτίστηκε στὰ 1525.

Ἀρχιμανδριὸ εἶναι ἀρχαία βυζαντινὴ μονὴ πολὺ γνωστὴ στὸν καιρὸ τῶν Δεσποτῶν (κοίτ. Ἠπειρ. Χρον. σελ. 4 καὶ 9).

τῆς Ἁγίας Κατερίνας. Ἀλλὰ στὲς δυὸ τῆς νυκτὸς μὲ προσταγὴ τοῦ πασᾶ τὲς κατέβασαν πάλι [1]. Τὴν Παρασκευὴ ὁ Δεσπότης μὲ ὅλους τοὺς Προξένους ἔκαμε δοξολογία στὴ Μητρόπολη.

1856, Φλεβαριοῦ 22. Διαβάστηκε στὸ σαράϊ Σουλτανικὸ φιρμάνι. (;)

1856, Αὐγούστου 3. Ἔγινε δοξολογία γιὰ τὸν Ναπολέοντα [2].

1857, Θερτῆ 11, μέρα Κυριακή. Ὅλη τὴν νύχτα ἔκαμε μεγάλη θεομηνία. Ἐξερριζώθηκαν πολλὰ δένδρα, κι ἀνθρῶποι κάηκαν ἀπὸ ἀστροπελέκια. Φόβος ἔπιακε ὅλα τὰ Γιάννινα.

1858, μῆνας Γενάρης. Ἀπὸ τὸ πολὺ κρύο πάγωσε ἡ λίμνη πέρα πέρα.

1858, Ἀπριλίου 12. Ἦρθαν 30 Κοζάκοι [3].

1858, Θερτῆ 29. μέρα Κυριακή. Ἐκκλησιάστηκαν οἱ Κοζάκοι γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Μητρόπολη μὲ μεγάλη παράταξη καὶ μὲ βάρδια [4] στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς.

1861, Θερτῆ 18, μέρα Κυριακή. Τῶν Ἁγίων Πάντων [5]. Ἐφάνηκε κομήτης στὸν οὐρανὸ καὶ τὴν ἄλλη μέρα ἤρθε χαμπέρι ἀπὸ τὴν Πόλη ὅτι ἔγινε Σουλτᾶνος ὁ Ἀβδούλ Ἀζὶζ Χάν [6].

1861, Τρυητῆ 14. Ἔγινε δοξολογία γιὰ τὴν ἀποτυχία

---

[1] Ὅλα κι ὅλα, ἀλλὰ ὄξω ἀπὸ καμπάνες τότε! Ἐνοχλοῦσαν τ' αὐτιὰ τῶν τυράννων!

[2] Τὸν Γ' βέβαια.

[3] Ποιὸ λόγο εἶχε ὁ ἐρχομός τους, δὲ μᾶς τὸ γράφει ὁ εὐλογημένος.

[4] Φρουρά·

[5] Κοίταξε ἕνα παλιὸ Ὡρολόγι τῆς ἐκκλησιᾶς στὰ πασχάλια. Ἀλήθεια! στὲς 18 Ἰουνίου ἦταν τῶν Ἁγίων Πάντων.

[6] Ὁ Ἀβούλ Ἀζίζ ἦρθε ὕστερα ἀπ' τὸν Ἀβούλ Μετζίτ. Γεννήθηκε 9 Φεβρ. 1830 καὶ μπῆκε στὸ θρόνο τὸν Ἰούλιο 1830, λέει κι ἡ ἱστορία.

τῆς δολοφονίας τῆς Βασίλισσας τῆς Ἑλλάδος Ἀμαλίας[1].

1863, Φλεβαριοῦ 7. Ἕνα Ὀβραιόπουλο πῆκαμε τὸν πραγματευτὴ στὴ Ζίτσα[2] γύρεψε νὰ γίνῃ χριστιανός, κι ἔγινε.

1863, Ὀχτώμβρης. 27. μέρα Κυριακή. Ἔγινε μεγάλη δοξολογία γιὰ τὴν ἀνάβαση στὸ θρόνο τοῦ Γεωργίου Α΄, βασιλέως τῶν Ἑλλήνων[3].

1864, Πρώτη Γεναριοῦ. Ἐπάγωσε ἡ λίμνη καὶ οἱ ἀνθρῶποι περπατοῦσαν στὸν πάγο της ὡς τὸ νησί.

1865, Πρώτη Μαΐου. Ἕνα Ὀβραιόπουλο ἔγινε Ρωμιὸς καὶ τὸ ἔβγαλαν στ᾽ ὄνομα Γεώργη.

1866, Μάης μῆνας. κ᾽ ἔπεσε φοβερὸ χαλάζι ποὺ στρώθηκε σὰ χιόνι στὴ γῆς. Ἔκαμε μεγάλες ζημίες[4].

1868. Ἐχθροπραξίες ἀναμεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκιᾶς. Ἄναψε ὁ Κρητικὸς πόλεμος. Κ᾽ ἐδῶ κρυφὰ κρυφὰ ἐστήθηκαν κομητάτα κ᾽ ἔφερναν τουφέκια καὶ μπαροῦτες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κ᾽ ἑτοιμαζόνταν γιὰ ἐπανάσταση.

1869. Τὸ Γενάρη μῆνα ἔπεσε χιόνι μέσα στὰ Γιάννινα μιὰ πήχη. Ἀπὸ τὸ κρύο δὲν μποροῦσαν νὰ δουλέψουν ὁ κόσμος. Τὸ παζάρι ἐκλείστηκε ὅλο[5].

---

[1] Τὸ καλοκαίρι στὰ 1861 εἶχε πάγει ὁ Ὄθωνας στὴ Γερμανία κι ἄφησε στὸ πόδι του τὴ γυναῖκά του Ἀμαλία. Τὴν 6 Σεπτέμβρη πῆγε περίπατο· ἐνῶ γύριζε καβάλλα στὴν πλατεῖα Συντάγματος δέχτηκε δολοφονικὴ σφαῖρα ἀπὸ κάποιο Ἀριστείδ. Δόσιο.

[2] Χωριὸ στὴν Ἤπειρο.

[3] Ὁ Γεώργιος Α΄ γεννήθηκε στὴ Δανία τὸ 1845. Τὸν ἐξέλεξε ἡ Β΄ ἐθνικὴ Συνέλευση τῶν Ἑλλήνων τὴ 18 Μαρτιοῦ 1863 καὶ ὡρκίστηκε τὴ 19 Βρίου 1863.

[4] Νά, ἄλλη σύγχρονη θύμιση τί γράφει: «1866 Μαρτίου 7. Ἔβρεξε κ᾽ ἔγινε μεγάλη ξηρασία· ἔστειψαν τὰ νερὰ ὁλοῦθε εἰς ὅλην τὸν τόπον». (Ἤπειρ. Χρον. Τομ. Α΄ σ. 53). Τὸ εἶχε φαίνεται ἡ χρονιὰ νὰ γίνουνται τέτοιες καιρικὲς ἀκαταστασίες.

[5] Κι ἀπ᾽ ἄλλο σημείωμα εἶναι γνωστὴ αὐτὴ ἡ εἴδηση. (Κοίτ. Ἤπειρ. Χρον. Τομ. Α΄, σελ. 53). «1869 Ἰανουαρίου 12· ἔρριξε χιόνι πιθαμὲς τρεῖς· σφοδρὸ κρύο· σὲ τρεῖς μέρες πάγωσε ἡ λίμνη ἄκρα σὲ ἄκρα· χάθηκαν πολλὰ ἀρνιὰ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ μοναστηρίου (τῆς Καστρίτσας)· πάγωσε καὶ τὸ κρασί. Ἔκαμε ἡμέρες 22 τοῦ Γεναριοῦ».

1869. Θερτῆ 10. Ἤρθε δεσπότης ὁ Σωφρόνιος.

1869. Θερτῆ 13. Ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Παραμυθιᾶς ὁ κὺρ Ἄνθιμος Τσάτσος.

1869. Στὲς 29 Θερτῆ, ἡμέρα Τρίτη κατὰ τὰ ξημερώματα ἐκάηκαν τὰ Γιάννινα. Τὴ φωτιὰ τὴν ἔβαλαν οἱ Τοῦρκοι [1].

1870. Ἀπριλιοῦ 19. Ἐκάηκαν τὰ παλάτια τ' Ἀλῆ πασᾶ στὸ Κάστρο.

1872. Τὴ νύχτα τῆς 24 Γεναριοῦ φάνηκε ὁ οὐρανὸς σκεπασμένος μὲ ἕνα κόκκινο χρῶμα. Οἱ γραμματισμένοι τὄλεγαν Βόρειο Σέλας [2].

1872. Ἀπριλιοῦ 15 τὴν ἡμέραν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου οἱ Ὀβραῖοι ἔβρισαν τὸ Χριστό. Χύθηκαν τότες οἱ χριστιανοὶ κ' ἔδερναν καὶ ἔσφαζαν κ' ἔρριχναν τὰ σπίτια τῶν Ὀβραίων. Καὶ τόση ἦταν ἡ ὀργὴ τῶν χριστιανῶν ποὺ κατέβηκαν ὅλα τ' ἀσκέρια καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ τοὺς κάμουν καλά.

1872. Ὅλος ὁ Νοέμβρης ζεστός. Τόσο ποὺ φύτρωσαν καὶ καλοκαιρινὰ λουλούδια, μανουσάκια.

1874. Θερτῆ 17. Ἐφάνηκε κομήτης μέγας.

1874. Στὶς 14 Αὐγούστου μαζώχτηκαν ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ στὴ Μητρόπολη κι ἐγύρευαν νὰ καθαιρέσουν τὸ Σωφρόνιο.

1875. Αὐγούστου 14. Ἐπανάσταση τῆς Ἀρζεγοβίνας.

1875. Τρυητὴς μῆνας. Ἡ Ἑλλάδα κι ἡ Τουρκία συνάζουν ἀσκέρια στὰ σύνορα.

1876. Ἔπεσε ὁ Σουλτὰν Ἀβδοὺλ - Ἀζὶζ κ' ἔγινε Σουλτᾶνος ὁ Μουράτ, τὸ Μάη μῆνα· καὶ τὸν Αὔγουστο

---

[1] Περίεργο πὼς ἄλλο σημείωμα σύγχρονο δὲ συμφωνεῖ. (Κοιτ. Ἠπειρ. Χρον. Τομ. Α'. σελ. 53). *1869. Ἰουνίου 9.* Τρίτη βράδυ ἐκάησαν τὰ Γιάννινα· ἔγραψε ἐνθύμισιν Ἡγούμενος Παρθένιος ἱερομόναχος. Τὸ παζάρι ἐκάηκεν ὅλον.» Ποιὸς ἀπ' τοὺς δυὸ χρονογράφους λέει σωστά;

[2] Ἔχω ἀκούσει ἀπ' τὸν παππού μου γι' αὐτὸ τὸ Σέλας· φάνηκε κι ἐδῶ στὴν Παλιὰ Ἑλλάδα τότε.

ἔδωκε καὶ τοῦτος τὴν παραίτησή του κι ἀνέβηκε ὁ Ἀβδοὺλ Χαμίτ [1].

1876. Στὲς 15 Ἁγιαντριᾶ λιμούργιαζαν [2] οἱ ρεντίφηδες [3] Ἀρβανίτες τὸ παζάρι τῶν Γιαννίνων καὶ στὶς 17 κάηκε τὸ Ἑλληνικὸ Προξενεῖο.

1877. Θερτῆ 10. Πέθανε ὁ ἀγαθώτατος Χουσνῆ πασᾶς. Τὸν ἔκλαψαν ὅλα τὰ Γιάννινα.

1878. Μάρτη 4. Ἔφεραν 120 σκλάβους ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ Λυκουρσιοῦ [4]. Τοὺς εἶχαν ζάρκους καὶ δεμένους μὲ τὴν Ἑλληνικὴ σημαία τους μαζί. Τοὺς ἔκλεισαν στὰ μπουντρούμια τοῦ Κάστρου. Κ' οἱ Χριστιανοὶ ἔτρεξαν καὶ σύναξαν ἀπ' ὅλα τὰ σπίτια φορέματα καὶ θροφὴ καὶ τοὺς συμπονέθηκαν.

1878. Μαϊοῦ 5. Ἔπεσε στὰ γεννήματα ἀκρίδα. Τόση πολλή, ποὺ ὄντας πετοῦσε, σκοτάδιαζε τὸν ἥλιο. Τὴν ἴδια μέρα ἦρθε χαμπέρι ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, ὅτι μία γυναῖκα ἀπόχτησε τρία παιδιὰ κολλημένα σ' ἕνα κορμὶ καὶ τὰ τρία·

1878. Ὀχτώμβρη 9. Μεγάλη ξέρα. Πεῖνα τρομερὴ στὰ χωριά. Τὸ ψωμὶ πῆγε γρόσια 3 τὴν ὀκά, τὸ κριᾶς 7 $^1/_2$, τὸ βούτυρο 21, τὸ τυρὶ 10, τ' αὐγὰ σαράντα παράδες τὸ ἕνα.

1879. Κατὰ τὸν Ἀπρίλη μῆνα ἔγινε μεγάλη πλημμύρα. Τὰ νερὰ ἔφτακαν ὡς τὸ Νιοχῶρι καὶ τὰ καΐκια πήγαιναν ὡς τὸ χάνι τῆς Ἀσφάκας.

1879. Ἡ πεῖνα πῆρε ποδάρι. Τὸ ἀλεῦρι πῆγε γρόσια 4 ὡς 4 $^1/_2$ τὴν ὀκά.

---

[1] Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὶτ ἀνέβηκε στὸ θρόνο 31 Αὐγ. 1876 καὶ ξεθρονίστηκε 26 Ἀπριλ. 1909.

[2] Ἐλεηλάτησαν. Στὰ βόρεια ἰδιώματα λένε καὶ: «ἔκαμαν λιμούρα». «Ἔγινε ἀλιμούρα» θὰ πῆ, ἐπακολούθησε λεηλασία.

[3] Ἄτακτοι. «Τὸν καιρὸ στὸ ρεντίφικο», ὅταν λένε στὴ Ρούμελη, ἐννοοῦν τὴν ἐποχὴ ὅπου ἄτακτα ἀνταρτικὰ σώματα ἔμπαιναν στὴ Θεσσαλία πρὶν ἐλευθερωθῆ.

[4] Ποιὸ εἶναι αὐτὸ τὸ Λυκούρσι, δὲ μπόρεσα νὰ ξεδιαλύνω. Πρέπει στὴ Θεσσαλία νὰ βρίσκεται, ἀλλὰ οὔτε σὲ γεωγραφία οὔτε σὲ χάρτη της ἀπάντησα τέτοιο ὄνομα.

1880. 7 Γεναριοῦ· πάγωσε ἡ λίμνη. Καὶ τὸ χιόνι βάσταξε 15 μέρες κατὰ γῆς.

1880. Φλεβαριοῦ 27· ἔπεσε ἡ μονέδα τῆς Τουρκιᾶς. Τὸ μετζίτι ἀπὸ γρόσια 23 ἦρθε 19.

1880. Αὐγούστου 1. Ὁ Κ. Τσακμάκης καὶ Β. Παπα-Κρεμμύδας κατηγορήθησαν γιὰ ἐπαναστάτες καὶ τοὺς ἔκαμαν σουργούνι γιὰ τὴν Πόλη.

1881. Ἀπρίλης μῆνας· καὶ ἔπεσε χιόνι στὲς κορφὲς τῶν βουνῶν.

1881. Θερτῆ 24. Ἔπιακαν τοὺς νοικοκυραίους Κῦρον Κυρούσην, Σ. Π. Κολοβόν, Δ. Πλατώνα, Δ. Στατερᾶ καὶ Γ. Καλαντζῆ καὶ τοὺς ἔκαμαν σουργούνι στὸν Ταρσανᾶ[1] τῆς Πόλης, γιατὶ τοὺς κατηγόρησαν γιὰ ἐπαναστάτας καὶ ὅτι ἔβρισαν τὸ Σουλτάνο.

1881. Ἀλωνάρη 10. Ἐλευθερώθηκε ἡ Θεσσαλία. Οἱ δικές μας ἐλπίδες ἐσβύστηκαν.

Ἐδῶ τελειώνει τὸ «Σημειωματάρι τοῦ Γεροκαλαμένιου».

Δ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

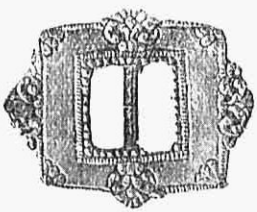

[1] Ταρσανᾶς εἶναι ὁ ναύσταθμος.